

- Haartman, Lars von, 1949: Neue Studien über den Tagesrythmus des Mauerseglers, *Apus apus* (L.). Orn. Fennica 26, p. 16.
- Joy, N. H., 1924: How late do Swifts stay out at night? Brit. Birds 18, p. 193.
- Koskimies, J., 1947: On movements of the Swift, *Micropus a. apus* (L.), during the breeding season. Orn. Fennica 24, p. 106.
- , 1948: On temperature Regulation in the Swift, *Micropus a. apus* (L.), during fasting. Experientia 4, p. 274.
- Kuhk, Rud., 1948: Wirkung der Regen- und Kälteperiode auf den Mauersegler, *Micropus apus* (L.). Die Vogelwarte 1, p. 28.
- Richard, Alf., 1931: Le Martinet noir. Nos Oiseaux 102, p. 17.
- Slijper, H. J., 1948: Over de Gierzwaluw, *Apus a. apus* (L.). Ardea 36, p. 42.
- Svärdson, G., 1948: Verksamheten vid Ottenby fågelstation 1947. Var Fågelvärld 7, p. 25.
- Thijssse, Jac. P., 1923: Het Vogeljaar, pp. 274-275.
- Tucker, B. W., 1936: An observation on the roosting of Swifts. Brit. Birds 30, p. 206.
- Turner, E. L., 1936: Swift roosting in a tree. Brit. Birds 24, p. 129.
- Weitnauer, E., 1947: Am Neste des Mauerseglers, *Apus a. apus* (L.). Ornith. Beob. 44, Beiheft.
- , 1949: Trauriges Spyrrenjahr 1948. Ornith. Beob. 46, p. 80.
- , 1949: Hoch- und Ausweichflüge von einjährigen Mauerseglern bei Einbruch der Dämmerung oder bei Schlechtwetterperioden. Ornith. Beob. 46, p. 86.

N a s c h r i f t.

Na de afsluiting van deze studie verscheen nog een zeer belangwekkende publicatie over de Gierzwaluw:

Kosmikies, Jukka, 1950: The Life of the Swift, *Micropus apus* (L.), in relation to the weather.

Dit geschrift van ruim 150 pp. geeft een enorme hoeveelheid gegevens en verscheidene nieuwe inzichten ten aanzien van de vele problemen die nog bestaan. De onderzoekingen van de auteur over de invloed van de herhaaldelijk voorkomende perioden van gedwongen vasten zijn van groot belang voor een juist begrip van de levensgewoonten van de Gierzwaluw. De literatuurlijst omvat niet minder dan 297 nummers.

Waarnemingen over de nachtvluchten van de Gierzwaluw

door

P. W. BRANDER

Sedert ik in 1947 beschreef, hoe ik in Amsterdam 's morgens tijdens het licht worden Gierzwaluwen van grote hoogte had zien neerdalen

(BRANDER 1947), zijn er van verschillende zijde veel aanvullende waarnemingen over het gedrag van de Gierzwaluw gepubliceerd. Evenals DE GRAAF (1947) was ik er destijds van overtuigd, dat sommige Gierzwaluwen onder bepaalde omstandigheden de nacht niet in het nest of een andere slaappleats, doch in de lucht doorbrengen. Deze overtuiging werd spoedig door het prachtige werk van WEITNAUER (1947) gesteund. WEITNAUER toonde nl. aan, dat de broedvogels van af het begin van de broedtijd tot het uitvliegen van de jongen in het nest slapen, maar dat de éénjarige vogels (die niet broeden) niet in de nesten of in andere slaappleatsen worden aangetroffen.

Het gezamenlijk in grote vluchten opstijgen tijdens de avonduren (hoogtevlucht) ving in Amsterdam in 1948 en 1949 aan omstreeks einde Mei, d.w.z. over het algemeen iets later in het seizoen dan DE GRAAF het in Arnhem waarnam, en ca. 20 dagen na aankomst van de eerste broedvogels. Deze datum komt overeen met het tijdstip waarop volgens WEITNAUER (1947) de éénjarige vogels terugkeren. Het aantal Gierzwaluwen dat tot begin Juli aan deze vluchten deelnam, bedroeg in 1948 en 1949 boven mijn waarnemingsgebied (het oude gedeelte van Amsterdam-Zuid) vrijwel constant ca. 60 stuks. Later namen deze aantallen toe, totdat er na midden Juli op mooie avonden wel enige honderden exemplaren aan deze vluchten deelnamen.

In 1947 had ik enige avonden het geluk de Gierzwaluwen, welke tegen de Oostenwind in waren opgestegen, in een bepaalde vlieghouding, nl. achteruit fladderend (dus in westelijke richting), betrekkelijk laag boven mijn uitkijkpost waar te nemen. Enkele desbetreffende notities uit mijn dagboek mogen hier volgen:

1947.

16 Juli. ZO-wind; helder, warm weer. 21.12 uur. Ik zie nu duidelijk twee verschillende troepen Gierzwaluwen nl. grote aantallen die hoog vliegen en een kleiner aantal dat laag over en langs de huizen scheert. De vogels op grote hoogte cirkelen druk en jagen elkander al gierend na. Na enige tijd blijkt het cirkelen en jagen te zijn opgehouden. Met de koppen tegen de ZO-wind gekeerd fladderen zij op een merkwaardige wijze langzaam achterwaarts in NW-richting, om tegen 21.20 uur tengevolge van de grote afstand uit mijn gezichtsveld te verdwijnen. Op dezelfde wijze passeerde een tweede troep tegen de nog sterk verlichte westelijke hemel, die ik eerst om 21.26 uur, d.i. 27 minuten na zonsondergang, door de te grote afstand kwijt raakte.

17 Juli. ONO-wind; licht bewolkt, warm weer. Ik nam hetzelfde verschijnsel als gisteren waar. De achteruit vliegende vogels waren tegen de lichte bewolking tot 32 minuten na zonsondergang zeer goed waar te nemen. Zij verplaatsten zich in NW-richting.

1949.

9 Juni. NW-wind; half bewolkt, zacht weer. 21.36 uur, ca. 20 ex. gaan recht over mij heen in de hierboven beschreven „slaapvlucht”. In hoofdzaak

zweven zij, met nu en dan enkele snelle vleugelslagen; de vleugels iets naar achteren gehouden. De vlucht is opvallend rustig; vrij snelle, korte vleugelslagen wisselen af met langere momenten waarin de vleugels weinig worden bewogen. Het vormt een grote tegenstelling met het onder voortdurend gekrijs op elkander stoten tijdens het omhoog vliegen. Ik vermoed, dat dit de vlieg-houding is, waarin de Gierzwaluwen de nacht in de lucht doorbrengen.

Men zou de avondvluchten van de Gierzwaluwen in de volgende fasen kunnen verdelen:

Omhoogcirkelen: onder voortdurend gekrijs en najagen.

Opstijgen: met snelle vleugelslagen zeer snel omhoog stijgen, waarbij het gieren sterk vermindert (omhoogklauteren, DE GRAAF 1947).

Schommelvlucht: het cirkelen houdt op; het lichaam blijft meestal op de windrichting. Onder voortdurende snelle vleugelslagen schommelen zij alleen nog van links naar rechts (hierbij wordt geen gegier gehoord).

Slaapvlucht: zeer rustig, vrijwel zonder onderling verplaatsen, vleugelslagen wisselen af met momenten van drijven.

Het komt ook voor, dat onder bepaalde weersomstandigheden de Gierzwaluwen niet opstijgen, maar toch hun domicilie verlaten en niet in de slaappleaatsen bij de kolonie overnachten. Hun gedrag vertoont dan enige overeenkomst met de vlucht welke DE GRAAF (1947) vermeldt onder „afstandvlucht”, waarmee bedoeld wordt een vrij laag, soms zeer laag, tegen het donker worden uit de stad vluchten van een vaak vrij groot aantal vogels. Aangezien bij mooi weer uitsluitend „hoogtevluchten” en bij ongunstig weer alleen „afstandvluchten”, maar bij verandering van weer zowel de „afstand”- als de „hoogtevlucht” werden waargenomen, lijkt het waarschijnlijk dat wij bij deze afstandvlucht te doen hebben met dezelfde vogels, die anders zouden opstijgen, maar nu door het slechte weer gedwongen worden op een andere wijze te overnachten. Deze lage afstandvliegers waren door mij in 1948 en 1949 zeer goed te volgen, doordat ik zowel in de stad als er buiten (Amsterdamse Bos) over uitstekende waarnemingsposten beschikte, en daardoor vrijwel iedere avond de uit de stad wegtrekkende Gierzwaluwen kon volgen. De vogels, die aan deze vlucht deelnamen, kwamen in 1948 van 16 Juni tot 19 Juli vrijwel dagelijks op hetzelfde tijdstip, kort na zonsondergang, in WZW-richting over het Bos en passeerden ter hoogte van Schiphol de Ringvaart van de Haarlemmermeer, om vervolgens in ZW-richting verder te vliegen. Als de laatste voorbij vlogen, was het inmiddels reeds zo goed als donker geworden. Ik heb de indruk dat in 1948 bij Amsterdam, ondanks het slechte weer, niet zo heel veel exemplaren zijn „uitgeweken”. Dit „uitwijken” zou plaats vinden bij aanhoudend slecht weer, waardoor gebrek aan voedsel ontstaat, zodat de Gierzwaluwen zich voor korter of langer tijd naar een gebied met beter weer zouden verplaatsen (KOSKIMIES 1947; WEITNAUER 1949). Het viel mij nl. op, dat zeer

grote aantallen nog laat in de avond, tot ca. 45 minuten na zonsondergang, boven het Bos voedsel zochten, en wel vlak boven de toppen van de bomen. In warme zomers heb ik dit nooit waargenomen, terwijl het mij voorkwam dat het aantal Gierzwaluwen dat in 1948 's avonds boven de stad en het Bos voedsel zocht, niet geringer was dan dat in warme zomers boven de stad verblijf hield.

In 1949, eveneens een zomer met slecht weer, viel het mij op, dat de aantallen Gierzwaluwen tijdelijk veel kleiner waren, dan in 1948, zodat ik veronderstel dat er toen wél van een massaal uitwijken (en weer terugkeren) bij Amsterdam sprake is geweest.

Het dagelijks leven van de Gierzwaluwen bij Amsterdam kan als volgt worden samengevat:

Tijdens een zomer met veel mooi weer vertrekken alle vogels 's morgens van ca. 10-12 uur naar hun voedselterreinen buiten de stad. Dit geschiedt nooit in groepsverband, doch altijd individueel. Vóór het vertrek worden allerlei vluchten boven de stad uitgevoerd, welke in hoofdzaak bestaan uit de z.g.n. kris-kras-vlucht (DE GRAAF 1947). Inderdaad vliegen na een rustige periode plotseling vaak enige honderden vogels kris-kras dooreen, meest onder verhoogd gekrijs. Na korte tijd, soms pas na een minuut of tien, verspreiden allen zich weer. Daarnaast valt vooral de collectieve baltsvlucht of nestplaatsaanduiding (DAANJE 1944) op, welke bestaat uit een onder hevig gekrijs rondvliegen in een aaneengesloten troep ter hoogte van de nestholten en met vrij grote snelheid. Tegen zonsondergang openbaart zich het verschil tussen de vogels die zullen opstijgen en die, welke in de nestholte zullen verdwijnen. De eerste stijgen voortdurend hoger en brengen de nacht waarschijnlijk in de lucht door. De laatste gaan soms tijdelijk mee omhoog, maar vele verdwijnen na een snelle zigzag-vlucht in de nestholte. Van de broedparen zijn 's nachts als regel beide vogels op het nest (WEITNAUER 1947).

Tijdens een zomer met veel slecht weer wordt het voedselzoeken buiten de stad voortgezet tot uiterlijk ca. 50 min. na zonsondergang. De in het schemerdonker terugkerende Gierzwaluwen kunnen de nestopening nog net vinden. WEITNAUER (1947) nam herhaaldelijk waar, dat Gierzwaluwen in het donker de nestopening niet konden vinden en na herhaalde vergeefse „aanvlieg”-pogingen de nacht buiten doorbrachten. Toen hij echter zo'n late thuiskomer bijlichtte, zag deze onmiddellijk kans in de nestopening te verdwijnen.

De vogels die bij mooi weer opstijgen, zijn in de eerste tijd waarschijnlijk uitsluitend de éénjarige Gierzwaluwen, die niet broeden. Later sluiten de broedvogels met hun uitgevlogen jongen zich waarschijnlijk bij deze vluchten aan. Ik vermoed, dat dit dezelfde vogels zijn, die ik enkele malen vóór zonsopgang van uit grote hoogte naar beneden zag komen. Bij ongunstige weersomstandigheden worden geen hoogtevluichten

waargenomen. De vogels, die bij gunstig weer tegen de avond de lucht in gaan, zijn waarschijnlijk dezelfde die bij slecht weer 's avonds laag vliegend hun domicilie verlaten en die pas de volgende ochtend vroeg uit westelijke richting laagvliegend de stad weer binnenkomen.

L i t e r a t u u r .

- Brander, P. W., 1947: Gierzwaluwen. *Natura*.
 Daanje, A., 1944: De vliegende Gierzwaluw, *Apus a. apus* (L.). *Ardea* 33, pp. 74-84.
 Graaf, C. de, 1947: De avondvluchten van de Gierzwaluw, *Apus a. apus* (L.). *Ardea* 35, pp. 157-183.
 Koskimies, J., 1947: On movements of the Swift, *Micropus a. apus* L., during the breeding season. *Orn. Fennica* 24, pp. 106 e.v.
 Weitnauer, E., 1947: Am Neste des Mauerseglers, *Apus a. apus* L. *Ornith. Beob.* 44. Beiheft.
 —, 1949: Hoch- und Ausweichfluge von einjährigen Mauerseglern etc. *Ornith. Beob.* 46, pp. 86-89.

Zur Deutung von A. Lichtensteins 1793 beschriebenen Vögeln aus Surinam und den übrigen Guianas

von

WILHELM MEISE

(Zoologisches Museum, Berlin)

Die berühmten niederländischen Vogelsammlungen in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts erhielten ihre Kostbarkeiten naturgemäss aus den in allen Erdteilen gegründeten Kolonien. Besonders die eigenen und fremden Kolonien am Nordrande Südamerikas waren sehr ergiebig. So stammten nicht weniger als etwa 80 von ungefähr 500 Vögeln der Sammlung HOLTHUIZEN¹⁾ in Amsterdam, die A. LICHTENSTEIN 1793 katalogisierte²⁾, aus Französisch-, Niederländisch- und Britisch-Guiana. Vier dieser Arten wurden damals als neu beschrieben, aber niemand hat bis heute angegeben, welche Arten der ältere LICHTENSTEIN in Wirklichkeit vor sich hatte. Fünf weitere Arten, die er ohne Heimatangabe mit einem neuen Namen belegte, stammen wahrscheinlich auch aus den Guianas. Es wird sich herausstellen, dass die unter *Muscicapa* und *Lanius*

1) W. MEISE & E. STRESEMANN, *The Ibis* 92, 1950, pp. 22-26.

2) *Catalogus Rerum naturalium rarissimarum Hamburgi* 1, 1793. (Neudruck besorgte 1882 F. DU CANE GODMAN für The Willughby Society, London).